

GIOVANNI PAPINI'NİN *BİTİK ADAM* ADLI YAPITINDA PRAGMATİZME BAKIŞ¹

PRAGMATISM IN GIOVANNI PAPINI'S A MAN-FINISHED

Barış YÜCESAN

Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İtalyan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
byucesan@ankara.edu.tr

Öz

Giovanni Papini 1881-1956 yılları arasında yaşamış, İtalyan edebiyatının yenilikçi yazarlarından biridir. Başlıca yapıtları Filozofların Çöküşü (*Il crepuscolo dei filosofi*), Bitik Adam (*Un uomo finito*), Gog (*Gog*), Kara Kitap (*Il libro nero*) başta olmak üzere yazdığı çok sayıda eser İtalyan edebiyatında geniş yankı uyandırmış ve İtalyan entelektüeller arasında tartışma konusu oluşturur. Papini İtalyan edebiyatına katkı yapmakla kalmamaktadır. Bununla birlikte pragmatizm gibi karmaşık bir akımın öncülüğünü yapar. XX. yüzyıl İtalyan edebiyatına önemli fikir akımlarından biri olan pragmatizmi tanıtan ve bu akımın İtalya'da yayılmasına öncülük eden Giovanni Papini, fikirlerini dönemin Leonardo gibi edebiyat, felsefe alanında tanınmış dergilerde de savunur. Papini, Bitik Adam adlı özyaşamöyküsel yapıtında XX. Yüzyılda egemen olan kaygı ve huzursuzlukları dile getirir. Aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan pragmatizm felsefesinin İtalya'da yer etmesine çalışır, toplum ve entelektüellerin yaşadığı sorunlara çözüm getirmeye çalışır. İtalya'da pragmatist felsefenin yerleşmesi için bu akımın önderliğini yapan Papini'nin adı geçen yapıtında neden-sonuç ilişkisi bu kapsamda açıklanmaktadır. Papini'nin pragmatist düşünceleri, İtalyan edebiyatına yeni bir bakış açısı kazandırmak ve onun geliştirilmesi açısından oldukça önemlidir.

Abstract

Giovanni Papini, who lived between 1881 and 1956, is one of the reformist Italian authors. Many of his written works, especially *The Twilight of the Philosophers*, *A Man-Finished*, *Gog*, *The Black Book*, had a broad repercussion in Italian Literature and became an issue of debate among Italian intellectuals. Papini not only contributed his works to Italian Literature, he also became a pioneer of such a complicated movement as Pragmatism. Giovanni Papini, who introduced one of the important movements, Pragmatism to Italian Literature in the twentieth century, and pioneered the spread of this movement in Italy, defended his idea in well-known literary and philosophical journals of his period such as *Leonardo*. In his autobiography, *A Man-Finished*, Giovanni Papini points out the concerns and the disquietude of the people living in the beginning of his era, the 20th century. He also tries to make the philosophy of Pragmatism, which arose in the U.S., prevail in Italy, and find a solution to the problems faced by the intellectuals and the society. The autobiography of Papini, the pioneer of Pragmatism in Italy, is discussed within the context of cause and effect relationship. Thus, Papini's ideas are very important in terms of creating a new perspective on Italian literature, and for its development.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 13 Mart 2017
Kabul edildiği tarih: 23 Mart 2017
Yayınlanma tarihi: 21 Haziran 2017

Article Info

Date submitted: 13 March 2017
Date accepted: 23 March 2017
Date published: 21 June 2017

Anahtar sözcükler

Giovanni Papini; Bitik Adam;
Pragmatizm; Leonardo; İtalyan
Edebiyatı

Keywords

Giovanni Papini; A Man-Finished;
Pragmatism; Leonardo; Italian
Literature

DOI: 10.1501/Dtcfder_0000001505

1. Pragmatizm

XX. yüzyıl İtalyan edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Giovanni Papini yaşadığı dönemin kültür seviyesinin Roma İmparatorluğu ve Rönesans dönemlerindeki seviyeye ulaşması gerektiğini savunur. Papini'nin yaşadığı topluma önderlik etme arzusu yapıtlarında belirgin biçimde görülmektedir.

Sözcük anlamı bakımından pragmatizm Antik Yunan'da pratik, harekete geçmeye hazır olan kimse olarak avukatları, devlet adamlarını ve askerleri tanımlamak için kullanılırdı. Roma İmparatorluğu'nda ise sıfat olan "Practicus" kelimesi isme

¹ Bu makale Yrd. Doç. Dr. İlhan Karasubaşı danışmanlığında hazırlanan "Giovanni Papini ve Tükenmiş Adam Adlı Yapıtı" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

dönüştü ve “Avukat veya yasa danışmanı ile hatiplere puan veren kişi” anlamlarında kullanıldı. Diğer bir deyişle, “Yasaları uygulayan kişi” anlamını kazandı.

XIX. yüzyılda felsefi bir akım olarak ortaya çıkan pragmatizm düşüncesi Rus yazar Maksim Gorki tarafından kısaca şu şekilde tanımlanır: “Maksim Gorki, pragmatik düşünme biçimini, hicivlerinden birinde Amerikalı milyonere şunları söyleterek çok uygun bir biçimde ortaya koymaktadır: *‘Temel sorun, yöntem değil, sonuçtur.’ İşte bu söz, pragmatizmin temel ilkesidir*” (Wells 19).

“Pragmatizm” sözcüğünün felsefeye ilk girişi ABD’li filozof Charles Peirce’in (1839-1914) ortaya koyduğu ve William James (1842-1910) tarafından geliştirilen pragmatist felsefenin İtalya’da tanınmasına, gelişim göstermesine ve önem kazanmasına liderlik eden Papini, 1912 yılında pragmatizm felsefesine ilişkin görüşlerini açıkladığı *Bitik Adam* (Un Uomo Finito) adlı özyaşamöyküsel yapıtını yayımlar. İtalyan düşünür, pragmatist felsefe ile olan ilk karşılaşmasındaki heyecanı yapıtı aracılığıyla okura aktarır. Bu yapıtın önemi, sadece XX. yüzyıl İtalya’sının en kayda değer düşünürlerinden birinin hayatını anlatan bir yapıt olmaktan öte Amerika’da ortaya çıkan pragmatizm akımının izlerini taşıması ve Avrupa’ya (İtalya’ya) taşımasıdır.

Doğruluğu ve gerçekliği tek yanlı olarak, yalnızca eylemlerin sonuçları ile değerlendiren ve onlara yalnızca sağladıkları fayda ve sonuç açısından bakan akıma felsefede, “Pragmatizm” adı verilir. Pragmatizm felsefesi XIX. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri’nde gelişir. Bu akımda gerçeklik ve doğruluk, insanların bakış açısı ve ihtiyaçları doğrultusunda farklı anlamlara ve biçimlere bürünebilir. Bu nedenle, pragmatist felsefede gerçeklik ve doğruluk, insan eylemlerinin ortaya koyduğu başarı ve yararlar değerlendirilir. Pragmatizm felsefesinde bireysel düşüncenin önemi dikkate alındığında, Giovanni Papini’nin bu felsefeyi İtalya’nın şartlarına ve bir aydın olarak kendi birikimine göre yorumlaması ve kullanması kaçınılmazdır. O nedenle İtalyan yazar, birden fazla düzeyde ele alınabilecek olan bu felsefi düşüncenin “Büyülü” veya “Psikolojik” olarak adlandırılacak düzlemini kendisine zemin olarak seçer.

XX. yüzyılın başlarında Avrupa’da etkisini hissettiren bu felsefi akım uygulayıcılarına pek çok açıdan yenilik getirir. Olguların kapalı ve dar bir çerçevede değerlendirilmesi ve tartışılmasının yerine, yaşamın içinde var olan sorunlara empirik yöntemlerle çözüm oluşturma çabası, pragmatist düşünürlere kolaylık sağlar. Denemeler veya arayışlar sonucunda ortaya çıkan, tüm insanlığın veya

yalnızca bu akımı kullananın işine yarayan tüm fikirler doğru olarak kabul edilir. “Pragmatizm empiriktir. Genel bir hakikat kuramı olarak, fikirlerin ancak yaşantımızın diğer yanlarıyla tatmin edici ilişkiler kurmamıza yardımcı oldukları ölçüde doğru olduğu görüşünü benimsemektedir” (Büyükdüvenci 325).

İtalya'nın yüzyıllardır sanat alanında en etkin şehri olan Floransa XX. yüzyılın başlarında İtalya'da, hatta Avrupa'da pragmatizmin merkezi olur. Pragmatizmin İtalya'da geçirdiği gelişim sürecine bakıldığında, iki farklı temel düşünceden söz etmek mümkündür: bunlardan ilki Vailati ve Calderoni'nin temsil ettiği Peirce'in düşünceleri temelinde gelişen pragmatizm iken, diğeri James ve Schiller'in görüşleri doğrultusunda gelişen Papini ve Prezzolini'nin temsil ettiği pragmatizmdir.

Amerikan pragmatizminin kurucusu Peirce, pragmatizmi şu şekilde tanımlar: “Pragmatizm kendi içinde ne bir metafizik teori ne de bazı şeylerin gerçekliğini belirleme çabasıdır. Sadece zor kelimelerin ve soyut kavramların anlamlarını açığa çıkarmak için bir yöntemdir.” (Di Giovanni 45) Peirce'in tanımladığı pragmatizmden bazı noktalarda ayrı düşünen James'in pragmatizm tanımı ise şöyledir:

[...] Pragmatik yöntem öncelikle, aksi takdirde tanımlanamayacak olan metafizik tartışmaları bir neticeye bağlamanın yöntemidir. Dünya bir mi, çok mu? Kaderle mi örülü, özgür mü? Maddi mi, tinsel mi? Bu kavramların her biri kendisince dünyayı açıklamakta geçerlilik sahibidir ve bunlar üzerine olan tartışmaların sonu yoktur. Pragmatik yöntem, bu tür durumlarda her bir kavramı, peşi sıra pratik neticelerinin izini sürerek yorumlamaya çalışır. Birinden ziyade diğer kavramın doğru olması kişi açısından ne tür pratik farklara yol açardı? Eğer herhangi bir pratik fark bulunamıyorsa, bu demektir ki, alternatifler pratik olarak aynı anlama geliyor ve bütün tartışma boşunadır. Ne zamanki bir tartışma ciddidir, bir tarafın veya diğerinin haklı olmasından ileri gelen bazı pratik farklar gösterebilmemiz gerekir (James, *Pragmatizm* 60).

2. Leonardo Dergisi ve Pragmatizm

Giovanni Papini ve Giuseppe Prezzolini önderliğinde 1903 yılında kurulan ve 1907 yılına kadar yayın hayatına devam eden *Leonardo* pragmatist düşüncesinin toplandığı yerdir. Dergi, geçmişin üzerine bir set çekme ve toplumu yeni fikirlere hazırlama hedefini benimser. Bunun için de; “*Leonardo güncel kültürel değere saldırdı, geçmişin üstünlüğünü reddetti, insanları sınırlayan toplumun tüm yönlerinin yıkımını destekledi ve İtalyanların yaşamını canlandıran yegâne çaba olarak*

adlandırıldı. Papini kendisini grubun lideri olarak gördü. ‘Uyuyanları uyandırmaya geldim’ sloganı amaçlarını somutlaştırdı. Bu metafor uykuda olan unsurun varlığına işaret eder” (Seitz 57).

Leonardo dergisinin yayın hayatına başladığı 1903 yılı Ocak ayı ilk sayısı ilk sayfasında derginin hedefi okurlara şu cümlelerle anlatılır: “Özgürlük tutkunu, evrensel olma arzusu duyan, daha üstün bir entelektüel hayatı isteyen bir grup genç varlığını sağlamlaştırmak, düşüncesini geliştirmek, sanatını yüceltmek için sembolik bir isim olan Leonardo² adı altında Floransa’da birleşti” (Golino 39).

1903 yılında yayın hayatına başlayan dergide savunulan düşünceler o zamanın felsefi düşüncesine karşıdır ve dergiye katkı sağlayan yazarlar bunu değiştirmek için çaba gösterirler. *Leonardo* dergisi bir kelime ile özetlenecek olursa “...tahammülsüzlük – mevcut durumlarla ve değişim arzusuyla örtüşen kelime olarak memnuniyetsizlik ve sabırsızlık anlamlarına gelir. Bu Papini’nin pragmatizmi keşfettiği noktadır ve o andan itibaren *Leonardo* adlı dergi de bu felsefe ile anılır olur” (Golino 42).

Leonardo dergisi aracılığıyla Papini gibi pragmatist aydınlar geçmişin değerlerine hapsolmayı reddeder, gerçeğin arayışı için çaba sarf ederler. *Leonardo* dergisi bu hızlı gelişim ruhunun ilk somut ve vücut bulmuş örneğidir. Gerçeğin arayışında pragmatistlerin elini güçlendiren en önemli öğelerden biri de gerçeğin kişiye sağladığı yararlı sonuçla ilişkilendirilmesidir. Zira Papini ve Prezzolini’ye göre gerçek sadece öznel ve kişiseldir. Derginin kurulmasıyla beraber pragmatist yazarlar zevklerine ve amaçlarına göre birçok farklı eğilime yönelir. Bu duruma sebep olarak, pragmatizmin daha gelişim sürecinde farklı yorumlamalara maruz kalması gösterilebilir. Örneğin; Peirce ve James’in pragmatizm hakkındaki görüşleri birbirinden farklıdır. Öyle ki James pragmatizmin büyümlü düzlemini benimserken Peirce pragmatizmi bilimsel düzlemde inceler.

Pragmatizmin geliştiği yıllarda İtalya yarımadasında önemli ve etkili bir diğer felsefi akım İdealizmdir. Pragmatizmin temsilcilerinin çabaları sayesinde aydın çevrelerce kabul görmesi ve XX. yüzyıl başlarında felsefi akımların İtalya yarımadasında iki etkin grup tarafından temsil edildiğini söylemek doğru olur. Bunlardan ilki, Benedetto Croce’nin liderliğini üstlendiği idealizm, diğeri ise Papini’nin önderliğindeki pragmatizmdir. Bu iki grup çeşitli dergilerle fikirlerini

² Leonardo Da Vinci 1452-1519 yıllarında (Rönesans Dönemi) yaşamış olan İtalyan mimar, mühendis, mucit ve sanatçıdır.

İtalya'ya ve tüm Avrupa'ya ulaştırmayı hedefler. Yayınları üzerinden birbirlerinin düşüncelerini eleştirirler ve İtalyan kültür yaşamına katkı sağlarlar.

İtalyan pragmatistler bilgili, yetenekli ve en önemlisi özgür, cesur ve bilgiçlik taslamayan yazarlardan oluşmaktadır. Bu nedenle, bu felsefenin ortaya koyduğu düşünceler özellikle de dönemin kaygılarından, huzursuzluğundan kurtulmak isteyen ve çözüm yolu arayan genç düşünürler için bir çıkış yolu oluşturur. Pragmatizmin düşünürlere sağladığı bu özgür alan, dönemin insanında var olan huzursuzluğun giderebilmesi için insanın her şeye gücü yeten ve her şeyin üstesinden gelen olması gerekliliği gibi bazı teorilerin benimsenmesine olanak sağlar. Papini pragmatist felsefeyi uygularken Nietzsche'nin üstün insan teriminden fazlasıyla yararlanır. Nietzsche'ye göre üstün insan *"...evrenin yaşam akışı içinde doğanın tükenmeyen, boyuna güç kazanan, yenileşen, geleceğe doğru yaratıcı bir özlemle atılan, bütün varlık evrenine açılan, evren sorunlarını, oluşun gizemlerini bir çırpıda kavrayan en üstün yaratıcı erktir"* (Nietzsche 2). Ortaya koyduğu bu düşünceyle birlikte, fikrin eyleme geçirilmesi gerekliliğini ve eylem sonucunda bilememenin yarattığı huzursuzluğa karşın bilen insanın önem kazandığını savunur.

Giovanni Papini ve Pragmatizm

Giovanni Papini 1881 yılında Floransa'da dünyaya gelir. Maddi olanaksızlıklardan dolayı, bazı temel ihtiyaçlarının ebeveynleri tarafından karşılanamadığı bir çocukluk dönemi geçirir. Bir yandan bu olumsuz koşulların ruhunda yarattığı tahribattan söz etmek mümkünken, diğer yandan yoksulluğun yazar üzerinde yarattığı bir ters etkiden de söz etmek mümkündür. Çocukluk döneminde yaşadıkları, ilerleyen yıllarda karşısına çıkacak olan zor yaşam koşullarına karşı daha dayanıklı, hayata karşı mücadeleci ve inatçı olmasını sağlayacaktır. Ayrıca yaşamı boyunca çeşitli zorlukları deneyimleyen biri olması, yazarın özgüvenini artırır. Zira bahsi geçen özgüven duygusunu babasının kütüphanesindeki kitapları okuyarak başladığı yoğun okuma döneminde kazanması söz konusudur ve bu süreç yaşamının son anına kadar devam eder. Çok kitap okuması ile İtalyan aydın hayatına katılımı, yazarın pek çok edebî ve felsefi konuda fikirler belirttiği yapıtlar yazmasıyla sonuçlanır. Papini'deki okuma ve yazma arzusu öylesine büyüktür ki, gençlik döneminde kendisini ansiklopedi yazabilecek kadar yetkin görmekle kalmaz, bu hayalini ansiklopedi yazmaya başlayarak gerçekleştirmeye de çalışır. Lâkin konular hakkında yeterli miktarda bilgi sahibi olabilmesi için çok dil bilme ve çok fazla okuma zorunluluğu ile bu

gereklilikleri yerine getirebilecek zamanı olmaması, onun ansiklopedi yazma isteğinden vazgeçmesine neden olur. Yine de genç yaşta ansiklopedi yazma arzusuna sahip olması, İtalyan yazarın özgüveni hakkında bize oldukça net bir fikir verir.

Papini'nin yaşamı boyunca gerek eserlerinde gerek mektuplarında ortaya koyduğu ve arayış içinde olduğu bir olgu vardır. Çocukluk dönemi boyunca ve Floransa'da bulunduğu süreçte aydın çevrelerle olan ilişkisi düşünüldüğünde, Papini gerçeğin arayışında olan bir düşünürdür. Gerçeğe ulaşma çabası onda huzursuzluk ve kaygıya neden olur. Bu temalar yazarın en ünlü yapıtlarından biri olan *Bitik Adam*'da sıkça karşımıza çıkar. Pragmatizm, bu noktada, Papini için önemli bir olgu haline dönüşür. Çünkü pragmatist felsefeye göre *“yalnızca evreni tanımak ve bazı yasaları kabul etmek yetmez, onu korumalı, değiştirmeli ve geliştirmeliyiz. Bu da yalnızca bir araştırma, öznel ve kişisel bir eylemin yaratılması ile gerçekleşebilir”* (Fulvi 24). Bu nedenle, İtalyan yazarın düşüncelerine uyan felsefe, pragmatizmdir. Çünkü dönemin önemli düşünce akımlarından Pozitivizm ve İdealizm Papini tarafından yıkıcı ve yaratıcılığa olanak tanımayan akımlar olarak değerlendirilirler. Yazarın gerçeği aradığı bir ortamda sınırları belli olan bir düşünce sisteminden yaralanabilmesi düşünülemez. Onun için sınırları olabildiğince geniş olan ya da genişletilmeye müsait bir düşünce sistemi, yani pragmatizm amacına ulaşmasında fayda sağlayacaktır.

Papini'nin yapıtlarında sürekli huzursuzluk ve arayış içinde olması, Floransalı düşünürün çeşitli edebî ve felsefî düşünce dönemleri geçirmesine neden olur. Gençlik döneminden ölümüne kadar art arda birbirine karşıt felsefî akımları deneyimlemesi, hayatının ilerleyen yıllarında din hakkındaki düşüncelerinin değişmesi gibi önceleri Papini için aykırı sayılabilecek tutumlar sergiler. Tüm bu değişimlerin ona sunduğu yegâne şey ise, farklı düşünceleri, farklı yöntemleri ve farklı yaşam biçimlerini deneyimlemiş, çağının ruhunu yansıtan önemli bir düşünür hâline gelmiş olmasıdır.

Giovanni Papini, hayatının hemen hemen her döneminde insanlığa yol gösteren kişi olma arzusunu taşır. Bu çaresiz arayışı sırasında şu: insanın yaşadığı zamanın kurallarını ve inanışlarını değiştirebilmesi için doğaüstü denilebilecek bir güce sahip olması gerekir. İnsanın dünyaya egemen olabilmesi fikri, Hümanizm akımında da var olan bir olgudur. Hümanizm akımında insanın gücü şu cümlelerle açıklanır: *“Kişinin değer ve haysiyeti işiyle, yaratma gücüyle ölçülür. Dinin baskısından kurtularak bağımsızlığını gittikçe daha fazla kazanan insanoğlu kendi*

kaderini yaratır ve dünyaya egemen olur” (Öncel 74). Bu amaç doğrultusunda, insanı her şeye gücü yeten kılabilmek için evrensel bir kanun arayışına girer, ancak böyle bir kanunun olmadığını geç de olsa fark eder. Bu durum, özyaşamöyküsel yapısının başlığında, *Bitik Adam* olarak iki kelime ile ifade edilecektir.

1906 yılında yayınlanan ve pragmatizmin savunucusu *Leonardo* dergisinin son zamanlarına denk gelen *Filozofların Çöküşü* (Il crepuscolo dei filosofi) adlı yapıtında İtalyan düşünür, pragmatizmin en radikal tasarılayıcısı olduğunu ilan eder. Hümanist akım insan eylemini dünyayı değiştirebilecek yegâne araç olarak görürken düşüncelerin pratiğe geçirilememesi de onun için en büyük sorunu teşkil eder. Önemle vurguladığı bir diğer konu ise öznel faktörlerin daima aktif olması gerekliliğidir. Yani kişinin bir eylemi gerçekleştirirken dikkat etmesi gereken nokta, eylemin sonucunun kendisine fayda sağlayıp sağlamayacağının hesabını önceden yapmasıdır.

Pragmatizmin İtalya’da geçirdiği gelişimi ve etkiyi anlayabilmek için bu felsefi düşüncenin iki ana akıma ayrıldığını vurgulamak gerekir. Bunlardan ilki *Leonardo* dergisinde makaleleri yayınlanan Calderoni ve Vailati’nin bilimsel düzlemde geliştirmeye çalıştığı pragmatizm iken, diğeri ise Prezzolini ve Papini’nin geliştirdiği psikolojik pragmatizmdir. Papini’nin Nietzsche’den etkilenen bir yazar olduğu bilinmektedir. Özellikle Alman düşünürün ortaya koyduğu üstün insan (Übermensch) modeli, İtalyan düşünürün dünyayı değiştirmek için gösterdiği çabanın en etkili aracıdır. O halde denebilir ki, *“Nietzsche’nin güç istemi ve James’in inanç istemi, içimizdeki bir şey veya şekillendirebileceği gerçeğin biçimi, bu aykırı sanatçının ruhunu besleyen olgulardır. Bunlar Papini’nin psikolojik olarak tanımladığı pragmatizmini oluşturur”* (Gullace 95). Papini pragmatizmi James’ten etkilenerek aldığını benimser. Ancak bu felsefeyi uygulama modelinde düşüncelerini özümsemiği ünlü Alman filozofun terimlerini kullandığı bilinir. *“Papini ve Prezzolini’nin pragmatizmi, özellikle yeni doktrinin mantıksızlığından, estetik olgularından ve monist yönlerinden etkilendiler ve hepsi geleneksel felsefe biçimlerine karşıydılar. Onlar pragmatizmi James’ten çok Nietzsche’nin terimlerinde kabul ederler”* (Gullace 105).

Papini’ye göre pragmatizm: *“Anlamsız sorunların ve boş cümlelerin ortadan kalkması, düşünce araçlarının tasarısı ve yeniden düzenlenmesi, evrenin ve monistliğin yerine özel ve çoğulculuk eğilimi, isteğin en büyük güce ve ruhun olaylar üzerine doğrudan etkisine ilgi duymaktır”* (Albertazzi 249). Diğer bir deyişle, Papini birçok düşünürün üzerine eğildiği sorunları veya soruları ön plana almaz. Onun

için önemli olan eylemin getirdiği bir sonuç ve çıkarın olup olmadığıdır. İtalyan düşünürüne göre gerçek, sonuç verdiği ve yararlı olduğu sürece bir değer kazanır.

Papini'nin eserlerinde gerçeğin arayışının önemli bir nokta olduğu bilinmektedir. Bu arayış doğrultusunda İtalyan düşünür, onu elde etmek istediği hedefe ulaştıracak en uygun aracın pragmatist felsefe olduğuna kanaat getirir. Zira benimsediği pragmatizm ona olayları, olguları ve yaşamı istediği gibi yorumlayabilme ve yönlendirme esnekliği sağlar.

Papini'nin pragmatizm aracılığıyla İtalyan aydın hayatına bir katkısı da Amerikalı aydınların düşüncesinin İtalyan aydın çevreleriyle kurduğu ilk ilişkilerden birine neden olmuş olmasıdır. XX. yüzyılın başlarında edebî ve felsefi anlamda Avrupa'nın oldukça gerisinde kalan İtalya için yeni doğmakta ve Avrupa'yı etkisi altına almakta olan pragmatist felsefi düşüncenin gelişim ayağından birini oluşturmak, kuşkusuz önemli bir dönüm noktasıdır.

Papini'nin pragmatizmi açıklayan ünlü bir otel koridoru benzetmesi vardır. Bu benzetmeye göre pragmatizm:

Oteldeki bir koridor gibidir, koridordan yüz kapı yüz odaya açılır. Birinde dizlerinin üzerinde inancının gereğini yerine getiren bir adamı; diğerinde tüm metafiziği yok etmeye istekli bir masada oturan birini; üçüncüsünde geleceğe ilerlemek üzere sağlam bir zemin arayan bir araştırmacının bulunduğu bir laboratuvarı görebilirsin. Lâkin koridor herkese ait ve hepsi oradan geçmek zorundadır. Pragmatizm, kısacası, büyük bir koridor teorisidir. (James, "*Giovanni Papini and...*" 339).

1900'lerin başındaki birçok felsefi düşünce ilkelerle ilgilenir, bu durum pragmatizmin öne çıkmasına ve başta İtalya olmak üzere Avrupa'da tanınmasına ve pek çok düşünür tarafından uygulanır hâle gelmesine olanak tanır. Çünkü pragmatizm insanın ihtiyacına göre şekillenen bir felsefe olarak doğar. Başta Papini olmak üzere, İtalyan pragmatistlerin gerçeği arayışlarında karşılıklarına çıkan sorunlar, bu yeni felsefi akım sayesinde aşılır. Örneğin; Papini İtalyan toplumunun çağın gerisinde kaldığını ve toplumun geri kalmışlıktan kurtulabilmesi için yol önder birinin var olması gerekliliğini savunur. James'in "Gerçek" olgusu üzerine yaptığı tanımdan yola çıkarak benimsediği "Yararlı olan iyidir" düşüncesi, kendisinin toplumuna önderlik edebilecek bir kişi olduğunu düşünmesine ve buna inanmasına neden olur. Bu noktadan hareketle, pragmatizmin psikolojik alanına giriş yapar. Pragmatizmin psikolojik alanına göre düşünce, hareketi başlatan ilk

adıdır. Harekete geçmenin sonunda ortaya bir sonuç çıkıyorsa ve bu sonuç uygulanabilirse ve işlevselse, ortaya çıkan sonuç doğrudur. Başka bir açıdan bakıldığında, pragmatizmde önemli olan içerik değil, biçimdir.

Papini'nin pragmatist felsefeye olan bağlılığını nedenleriyle açıkladığı yapıtı *Bitik Adam*'ı yazarken hedeflediği şey şudur: “İstiyordum ki eserim aracılığıyla insanlık tarihinin yeni bir dönemi başlasın” (Giuliano 304).

Papini'nin James'in felsefesinden yola çıkarak benimsediği ve kendine uyarladığı pragmatizm, olağanın ötesinde bir hâl alarak İtalyan düşünürün *Bitik Adam* adlı eserinde belirttiği şu amaca hizmet eder hâle gelir:

Zaten araştırma kuralı, prosedür tedbiri ve metotları saflaştırma olarak kullanılan meşhur pragmatizm umurumda değildi. Ben daha ileriye bakıyordum. O zaman içimde mucizevî bir düş doğuyordu: Ruh, araçlara ve araçlara gerek duymadan şeylere tesir edebilecek kapasiteye ulaştıracak kadar saflaştırmak ve güçlendirmek, bu sayede de mucizeye ve ilahî kudrete ulaşmak. “İnanma arzusundan” “yapma arzusuna” yöneliyordum: Yapma olasılığına. Keşke arzu kendi komut çemberini kendi bedeni etrafından, onu çevreleyen şeyleri kapsayacak ölçüde genişletebilse ve tüm evrenin kendi vücudu olmasını, bu birkaç kas bağı şimdi nasıl itaat ediyorsa evrenin de her parçasıyla onun buyruğuna itaat etmesini sağlayabilseydi! Mantıksal ve temel bir kuraldan (pragmatizmden) yola çıkıyormuş gibi yapıyor olsam da aslında ruhumun derinlikleri tanrısallığa susamış ve imrenir hâldeydi (Papini, *Bitik Adam* 114).

Pragmatizm felsefesinde gerçek, işe yarayan sonuç olarak nitelendirilmektedir. Bu noktadan hareket eden Papini, insanı gerçeğe ulaştıracak olan bilginin insan üzerinde değişikliklere neden olması gerektiğini savunur. Kısacası, bilgi işlevsel olmalıdır ki, pek çok şeyi değiştirme kuvvetine erişebilsin. Papini bu durumu yapıtında şu şekilde açıklar: “Bilmemizi sağlamayan, hayatımızın içine gizlice süzülmemeyen ve birazını dahi değiştirmeyen bir bilgi ne işimize yarar ki? Bizler araç-kuram, çekiç fikir, endüstriyel felsefe ve ruhun uygulamalı kullanımını istiyoruz” (Papini, *Bitik Adam* 173).

İtalyan düşünür, savunduğu pragmatist düşüncenin öznel yanının gerçeği ararken, insanlığa ne tür bir katkısı olabileceğini *Bitik Adam*'da şu sözlerle açıklar: “Bizler gerçekliğin bazı- bizim bir parçamız olan ya da bizi daha doğrudan ilgilendiren- kısımlarına nasıl doğrudan tesir edebiliyorsak, gerçekliğin bütününe de, hiçbir ayırım yapmaksızın aynı şekilde tesir etmeliyiz” (Papini, *Bitik Adam* 174).

Gerçekliğin göreceli, öznel ve kesin bir şey olmadığını savunan Papini, bu durumu özyaşamöyküsel yapıtında okuyucuya ayrıntılı bir biçimde şöyle aktarır:

Her yerde sıfır gerçeklik var. İnsanı kutsal ışıklar misali yüzüstü yere seren ve içeriyle dışarıyı, insanla imgesini sonsuz ışıkla aydınlatan bir gerçeklikten bahsediyorum. Her yerde sıfır kesinlik var. Her şeyin iyi ve kötü yanını, kötünün iyi yanını ve iyinin kötü yanını gördüm: tüm düşünceler pırlanta ve elmas, dört cepheli kaide ve on soruda bin cevap arayan sfenkslerdi. Hiç kimse hiçbir şey için, bu böyledir ve başka türlü olamaz, diyemez. Hiçbir soruya hep aynı şekilde tek bir yanıtla cevap verilemez. Konuşan her insan kendine göre haklıdır. Zaman zaman bunu kabullenmemiz gerekir: Bir delinin de kendine ait söyleyecekleri vardır ve onları bilgelikle dinlemek lazımdır (Papini, *Bitik Adam* 228).

Bitik Adam adlı yapıtında bir yandan özyaşamöyküsünü anlatırken bir yandan da aklındaki sorulara cevap arayan, özellikle de gerçeği bulmaya çalışan Papini, yapıtın son sayfalarında gerçekliğin bulunamayacağına ve bu soruya cevap bulamadığına kanaat getirir. Yani yapıtını yazma amaçlarından biri olan gerçeği arama çabası başarısızlıkla sonuçlanır. Vardığı noktayı yapıtında şu şekilde açıklar: “*Bu doğruluk olmadan yaşayamıyorum artık ve kimse bana merhamet göstermiyorsa, kimse beni yanıtlamıyorsa şayet, sonsuz ışığın huzurunu veya ebedî hiçliğin sükûnetini ölümden arayacağım*” (Papini, *Bitik Adam* 229).

Pragmatizmin Papini'nin düşüncelerinde ne denli derin ve güçlü bir yer edindiğini anlayabilmek için, yazarın *Bitik Adam*'dan daha önce yazdığı yapıtından söz etmek yerinde olacaktır. Floransalı düşünürün pragmatizmden bahsettiği ilk yapıtı *Filozofların Çöküşü*'nün önsözünde döneminin düşünce akımlarına karşı sergilediği tutum ortaya çıkarken, yazarın pragmatist felsefeye ne denli yakın bir noktada durduğunu anlamak da mümkündür. *Bitik Adam*'dan altı yıl önce yayınlanan yapıt incelendiğinde Papini'nin geçen sürede pragmatizm felsefesiyle ilgili görüşündeki değişiklikleri görmeyen yanı sıra, yazarın benimsediği pragmatist felsefeyi ne denli bireysel amaçları doğrultusunda kullandığı açıkça ortaya çıkar. Yapıtın kendisi için sorun teşkil eden fikirlere bir set çekme çabası olarak adlandırılabilir bir çabanın ürünü olduğu şu sözlerden anlaşılmaktadır: “*Bu kitap bir parça veya bir parçalar bütünüdür, bir aydının özyaşamöyküsüdür. Ve acı çektiğim birçok şeyden kurtulmanın sonuçlarından biridir – ayrıca kendimi felsefe ve filozoflardan kurtarmak için özel bir deneme yöntemidir*” (Papini, *Il crepuscolo dei filosofi* VII).

Papini *Filozofların Çöküşü* adlı yapıtının son bölümünde kendisini pragmatizmin en radikal tasarlayıcısı konumuna getirir. Dahası, aynı eserde yeni felsefenin kendine özgü yorumunu şu amaçla yaptığını dile getirir: “*Hareketlerimizin anlamını genişletme gerekliliği; evrenin beyhudeliği; ruhsal gücümüzü kullanmaya başlamak, dünyayı anlamak ve onu oturup seyretmek yerine yeni dünya yaratma ihtiyacı, pragmatizmin gerekli olduğunu gösteren olgulardır. O insan eyleminden ilham alır, kısacası, diğer felsefelerden farklıdır*” (James, “*Giovanni Papini and...*” 339).

Papini pragmatizmi üç kısma ayırır:

İlki genelden özele ilişkilerle ve kendi sonuçları doğrultusunda her teorinin tanımını açıklayan teorilerin anlam problemi üzerine yoğunlaşır. İkincisi, ulaşılan sonuç ışığında felsefi sorunların tercihiyle ilgilenir. Pragmatizmin üçüncü alanı ise, gerçek ve eylem üzerine güven ve inancın etkisi üzerine yoğunlaşır. Papini genellikle bu üçüncü alan üzerinde durur ve bu noktada pragmatizm felsefesinin gelişimine önemli bir katkıda bulunur (Gullace 94).

İtalyan yazar benimsediği pragmatizmin artık dünyayı ve toplumu değiştirme isteklerini karşılayamayacağına kanaat getirince fikir anlamında boşluğa düşer. Bu durum Papini'nin pragmatist felsefeyi özyaşamöyküsel yapıtının son sayfalarında yerdiği şu cümlelerden anlaşılabilir: “*Faydacı geçmişimi tümüyle yadsımak istiyorum. İnsanların hepsi yaptığı şeylere karşılık bir ödül, bir ücret bekliyor. En tinsel görünen eylemler-yaratıcı eylemler, dini eylemler, aşk eylemleri bile karşılık bekliyor, er ya da geç ödemelerini almak istiyor. Artık hiç kimse karşılıksız bir şey yapmıyor*” (Papini, *Bitik Adam* 245).

Floransalı düşünürün pragmatizmi bu denli benimsemesine ve kendi düşüncelerine göre uyarlamasına rağmen, yaşamının ilerleyen zamanlarında bu düşünceden neden vazgeçtiğini veya ona eski değeri vermediğini açıklayabilmek için İtalya'nın sosyal ve kültürel gelişimine bakmak gerekir. Bu noktadan hareketle XX. yüzyıl Avrupası'na genel bir bakış atıldığında, ulusallaşma hareketleri ekseninde siyasî birliğini henüz sağlayabilen ülkeler veya sağlamaya çalışan ülkelerin var olması; büyük Avrupa devletlerinin sömürge arayışı yarışında olmaları; insanlık tarihinin o ana kadar gördüğü en büyük savaşın yaşanması gibi önemli tarihi gerçekler ile karşılaşılır. İtalya özelinde ise, bu ülkenin Roma İmparatorluğu'nun doğduğu topraklar ve geçmişte farklı toplumlara hükmetmiş olmasından dolayı, Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan bir akımın İtalyan geleneğine tam

anlamıyla uyum sağlamasını beklemek gerçekçi olmaz. Üstelik Papini'nin kişiliği de göz önüne alındığında, yazarın görüş eksenini çoğu kez kısa sürelerde değişiklik gösterir niteliktedir. Kısacası, İtalyan yazar sahip olduğu kültürel birikime ve ulusal beklentilere göre hareket etmektedir: “*Papini'nin neden Fütürizmi, sonra Katolisizmi ve daha sonra Mussolini baskıcı yönetimini Amerikan Pragmatizmine tercih ettiğinin en doğru açıklaması, oldukça nettir: tüm bunlar İtalyan kültürüne ait öğelerdi ve bu nedenle doğal olarak [...] ulusal ihtiyaçlara daha iyi uyum sağladılar*” (Colasacco 563).

Papini pragmatizmi bazı noktalardan eleştirirse de genel olarak onun bu akımı benimsediğini söylemek yerindedir. Çünkü bu düşünce sistemi ona, her şeyden önce, olguları istediği gibi, yani ona yaradığı şekliyle yorumlayabilme imkânı tanır. Papini İtalyan aydınlarının önderi olarak hareket eder ve İtalya'daki aydın çevrelere katkısı pragmatizm sayesinde daha da belirginleşir. İtalya'nın felsefe, edebiyat, sanat gibi kültürel üretim alanlarında diğer büyük Avrupa toplumlarının gerisinde kalması, bu zeminin gelişimine olanak sağlar. Geçmişteki düşüncelerin ve kuralların genç aydınların yeniyi üretmelerine engel olduğu durumda Papini'nin özgürlükçü, işlevsel ve sonuç odaklı düşünceleri daha büyük önem taşır ve toplumun belli bir kısmına önderlik etmesine olanak sağlar:

Pragmatizm dönemin genç ve kural tanımayan aydınları tarafından akademik dünyada yerleşik hâle gelen doktrinlerin kurallarından kurtulma aracı olarak görülür. İtalya'daki pragmatist hareketin en önemli savunucusu olan Papini özgür düşüncüyü sonuna kadar savunan bir edebiyatçı olarak yerleşik felsefi düşüncelerin insan zekâsının faaliyetlerini kısıtladığını söyler. Bu dönemde dünyayı değiştirme görevinin kendisinde olduğuna kanaat getirir, düşüncelerini meşrulaştırabilmek için felsefeyi bir araç olarak görür. Pragmatizmin farklı yönleri özellikle de “will to believe” (inanma isteği) ona düşüncelerini gerçekleştirebilmek için geniş alan sunar, diğer bir deyişle bu düşünce onun amacına en çok uyandır (Gullace 91).

3. Sonuç

Giovanni Papini'nin *Bitik Adam* adlı özyaşamöyküsel yapıtı, İtalyan edebiyatı açısından büyük önem taşır ve yazarın bakış açısından dönemini tasvir eden önemli özelliğe sahiptir. Yapıttaki ana konu, yazarın yaşamla kaçınılmaz mücadelesidir. Bu bağlamda, ortaya attığı düşüncelerin pragmatist felsefe ile uyduğu noktalar vardır. Zira Papini, pragmatist düşüncenin İtalya'daki en önemli temsilcisidir.

Bitik Adam yalnızca yazarın hayatını anlatan bir yapıt değil, aynı zamanda onu pragmatist düşünceye yakınlaştıran etmenleri de açıkladığı bir yapıttır. İtalyan yazar içinde bulunduğu şartları değerlendirdiğinde, dönemin İdealizm ve Pozitivizm gibi yaygın düşüncelerinin onun ulaşmak istediği hedeflere ulaşması konusunda hizmet edememesinin nedenlerini özyaşamöyküsel eserinde açıklar. Bu bağlamda Papini yeni bir düşünceye inanır ve üstün insan (Übermensch) yaratabilme olgusunu destekleyen görüşü temel alır.

Pragmatizm, yazarın hayata yön vermeye çalıştığı dönemlerde, ona geniş alan bırakarak, olguları istediği gibi yorumlayabilme olanağı sağlar ve pragmatist düşüncenin de en önemli özelliği olan, “İşe yarayan doğrudur” sloganını benimsemesine neden olur. Doğrunun ve gerçekliğin arayışı sırasında pragmatist felsefeye dayanarak iki temel formülü kullanır: bilmek= yapmak, doğru= yararlı. Bu noktadan hareketle bilmenin önemini her fırsatta dile getiren yazar, özyaşamöyküsel yapıtında bilgiye verdiği önemi ayrıntılı biçimde açıklar. Bilginin insanın harekete geçmesine neden olduğunu düşünen Papini, pragmatizmin, diğer bir deyişle, yararcılığın ortaya koyduğu doğrulara yönelir.

İtalyan yazar düşüncelerini topluma aktarabilmek için yazdığı yapıtlara ek olarak çeşitli dergilerde editör-yönetici ve yazarlık da yaparak fikirlerinin daha geniş kitlelere yayılmasını hedefler. Bu nedenle *Bitik Adam* ve *Filozofların Çöküşü* gibi yapıtlara ek olarak, XX. yüzyılın başlarının dergiler özgür düşüncenin yüzyılı olarak anıldığı İtalya’da tanınan ve kültürel yaşam üzerinde etkin dergilerden biri olan *Leonardo* dergisi aracılığı ile de pragmatist felsefenin yayılmasına katkı sağlar. Söz konusu derginin diğer yazarları da pragmatizmi benimseyerek, bu felsefenin İtalya’da tanınırlığının benimsenip özümsemesinde büyük rol oynarlar.

Sonuç olarak, Papini için İtalya’daki Pragmatizmin öncüsü, savunucusu, tutkunu ve tanıtıcısı demek yerinde olacaktır. Düşünürün önde gelen yapıtlarından biri olan *Bitik Adam*’da onu pragmatist felsefeye yaklaştıran sebepler dönemin şartları göz önüne alınarak açıklanır. İtalyan düşünür için Pragmatizm yalnızca ona yarar sağladığı ölçüde başvurulmuş bir düşünce sistemidir. Tıpkı Pragmatizmin özünde savunduğu gibi: “İşe yarıyorsa, doğrudur.”

KAYNAKÇA

Albertazzi, Liliana. “Scienza e avanguardia nella Firenze del primo novecento.” *Axiomathes* 5 (1994): 243-278.

- Büyükdüvenci, Sabri. "Pragmatizm ve Eğitim." *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20.1 (1987): 323-339.
- Colasacco, Brett. "From Men into Gods: American Pragmatism, Italian Proto-Fascism, and Secular Religion." *Politics, Religion & Ideology* 15.4 (2014): 541-564.
- Di Giovanni, Alberto. *Il pragmatismo messo in ordine*. Catania: Bonanno Editore, 2008.
- Fulvi, Daniele. "Compagni in Pragmatismo: Giovanni Papini e William James." *Noema* 6.2 (2015): 18-36.
- Giuliano, William. "Spiritual Evolution of Giovanni Papini." *Italica* 23.4 (1946): 304-311.
- Golino, Carlo Luigi. "Giovanni Papini and American Pragmatism." *Italica* 32.1 (1955): 38-48.
- Gullace, Giovanni. "The Pragmatist Movement in Italy." *Journal of the History of Ideas* 23.1 (1962): 91-105.
- James, William. "Giovanni Papini and the Pragmatist Movement in Italy." *Journal of Philosophy* 3.13 (1906): 337-341.
- . *Pragmatizm*. Çev. Tahir Karakaş. İstanbul: İletişim, 2015.
- Nietzsche, Friedrich. *Tragedyanın Doğuşu*. Çev. İsmet Zeki Eyüboğlu. İstanbul: Uçar, 2011.
- Öncel, Süheyla. *İtalyan Edebiyat Tarihi 1. Kitap*. Ankara: İtalyan Kültür Heyeti, 1997.
- Papini, Giovanni, *Bitik Adam*. Çev. Sinem Carnabuci. İstanbul: Monokl Edebiyat, 2016.
- . *Il crepuscolo dei filosofi*. Milano: Società Editrice Lombarda, 1906.
- Seitz, Karl John. *Giovanni Papini, Theoretician of the Irrational: His Life and Thought, 1881-1921*. The University of Michigan, 1974.
- Wells, Harry. *Emperyalizmin Felsefesi Pragmatizm*. Çev. Tahsin Yılmaz. İstanbul: Sorun, 2003.